

TBS

Voor Lalaine, Laszlo en Maeve

‘Truth is stranger than fiction, but it is because Fiction is obliged to stick to possibilities; Truth isn’t.’

– Mark Twain,
Following the Equator: A Journey Around the World

O gij die ik had omgebracht.
Ik bond den wind om uwen hals
in verre sterrenacht, ik brak
uw dansen af tot op den grond,
uw lachen vond
den dood in mijnen lach.

– Gerrit Achterberg, ‘Moordballade’

Inhoud

Egbert heeft geen haast Hoe geweld tot geweld leidde	II
Waarom ik schrijf over tbs Het ongemak omarmen	16
De worsteling van een verslaafde tbs'er Ben je na vijftien jaar eindelijk buiten, ga je binnen één dag voor de bijl	35
Systeemfouten Als tbs zo goed werkt, waarom is het dan zo impopulair?	68
Over het niet herkennen van het monster Een keiharde les over de beperkingen van mijn eigen beoordelingsvermogen	112
De Laatste Eer Hoe drie zussen uit De Krim het Wetboek van Strafrecht lieten aanpassen	150
Zelfontkenning Zoey kwam uit de kast in de kliniek	189
De ultieme nachtmerrie Martien zat onterecht in een tbs-kliniek	235
Dankwoord	298

Egbert heeft geen haast

Hoe geweld tot geweld leidde

In de wintermaanden van 2022 loop ik met Jasper Scheer van de hoofdingang van de Van der Hoeven Kliniek in Utrecht naar een van de studio's om de hoek van de inrichting waar een van zijn patiënten woont. Een wandeling over een verder lege straat van een paar minuten. Achter ons de cameraploeg van BNNVARA die onze passen tussen de geparkeerde auto's vastlegt en ons gesprek in het donker opneemt. Na een hele middag binnen tussen de patiënten en therapeuten te hebben gezeten, adem ik een paar keer diep in. De ijzige lucht doet me goed.

Jasper is een lange man met een modieus baardje en dromerige ogen. Als je zijn stem hoort, wat vaak gebeurt omdat hij tijdens besprekingen met patiënten meestal het woord voert, heb je het gevoel dat je laat op de avond naar de radio luistert. Alleen al vanwege zijn donkere en rustige stemgeluid straalt hij betrouwbaarheid uit. Als forensisch psycholoog is Jasper gespecialiseerd in het gedrag van criminelen. Tijdens de wandeling hebben we het over zijn patiënten. Sommigen ken ik inmiddels. In de jaren dat Jasper in de Van der Hoeven werkt, heeft hij hun gedrag dagelijks tot in detail kunnen bestuderen. Inmiddels is hij opgeklommen tot hoofdbehandelaar van de afdeling in de kliniek die zich richt op patiënten die 'transmuraal' mogen. De letterlijke betekenis van dat woord is 'door de muren heen': het gaat om patiënten die buiten de beveiligde omgeving van de kliniek mogen wonen. In een van de studio's net buiten de Van

der Hoeven bijvoorbeeld. De patiënt woont dan min of meer zelfstandig, de kliniek begeleidt op afstand. Gaat het goed, dan houden ze afstand. Is dat niet het geval, dan zitten Jasper en zijn mensen dicht op de huid. Het is de derde fase van de verloven die tbs'ers doorlopen: het begint bij begeleid verlov als iemand nog in de kliniek zit. Als dat goed gaat, komt een patiënt in aanmerking voor onbegeleid verlov. Daarna komen het transmuraal verlov en het proefverlov. In die laatste fase neemt de reclassering het toezicht over, maar de kliniek blijft eindverantwoordelijk. Komt de patiënt daar goed doorheen, dan kan een rechter de tbs-maatregel beëindigen. Een einde aan de terbeschikkingstelling, afgekort: tbs. Op papier zijn de fases helder en afgebakend. Patiënten gaan stapsgewijs van fase een naar vier, maar in de praktijk gebeurt het vaak dat een patiënt in een nieuwe fase in de problemen komt. Dan worden de vrijheden weer beknot, moet-ie een stap terugzetten, tot er weer vertrouwen is en hij het opnieuw mag proberen.

Jasper bepaalt de bewegingsvrijheid van zesentwintig patiënten. Zijn collega's kijken mee, net als de psychiater en het AVT, het Adviescollege Verloftoetsing tbs, dat alle verlofaanvragen toetst op veiligheid. Maar uiteindelijk staat er één handtekening onder het formulier waarin het verlov voor een patiënt wordt aangevraagd: die van Jasper. Gedraagt de patiënt zich, dan kijkt niemand naar de naam onder het formulier. Als het misgaat, dan vraagt iedereen wie in vredesnaam die verkeerde inschatting heeft gemaakt.

Terwijl we naar het blokje woningen lopen, praat Jasper me bij over de patiënt die we gaan bezoeken en die ik daarvoor heel kort even gezien heb. 'Een man met een lange behandelgeschiedenis die zelf tbs wilde omdat hij zo gewelddadig was,' vertelt Jasper. 'Ergens onderweg is hij het vertrouwen kwijtgeraakt dat hij het alleen kan. Sinds hij bij ons is, werken we

stap voor stap aan zijn zelfbeeld. Voor hem is het belangrijk dat hij niet het gevoel krijgt gepusht te worden.’

Er was nog iets anders met Egbert, had ik gehoord. Iets met zeden. Maar voordat ik aan Jasper kan vragen hoe dat zit en waarom iemand in vredesnaam zelf tbs wil, zijn we al bij zijn woning aangekomen. Egbert staat buiten op ons te wachten. Hij heeft taart gehaald voor zijn bezoek en begint meteen enerverend te vertellen. In een halfuur springen we van kliniek naar kliniek, van behandeling naar behandeling en deelt hij anekdotes. Egbert blijkt een geanimeerd verteller die details opdist alsof het allemaal gisteren is gebeurd. Er valt tijdens dat gesprek nog iets anders op. Veel tbs'ers maken zich in de loop van hun behandeling het therapietaaltje eigen waardoor ze de indruk wekken precies te weten waar ze het over hebben. Meestal prik je daar al snel doorheen, maar Egbert lijkt echt in staat om van een afstand op zijn eigen gedrag terug te kijken. Volgens Jasper is hij bovendien eerlijk en betrouwbaar. Maar net op het moment dat ik wat lijnen in de verhalen begin te ontdekken, grijpt de regisseur van de documentaireserie in. Ze weet niet zeker of ze het gaat gebruiken en het is al laat. Wanneer we die avond weglopen zie ik teleurstelling op Egberts gezicht.

Later vertelt de regisseur dat er ‘te weinig ontwikkeling’ in patiënt Egbert zit. Dat werkt niet op tv. Zij is een ervaren televisiemaker, dus ik leg me erbij neer, maar bedenk tegelijkertijd dat Egberts verhaal toch verteld moet worden. Het staat voor een deel van de tbs-populatie. Patiënten voor wie de tijd wegtikt zonder dat er veel verandert – dan zijn er wéér tien jaar voorbij en zit je nog in die kamer in of naast de kliniek. Hoe werkt dat? Wat beweegt iemand die zelf tbs wilde? En wat is er gebeurd vóórdat het zover kwam? Hoe is deze wonderlijke man met het geweldadige verleden geworden wie hij is – *wie is Egbert?* Die vragen wilde ik deze man stellen. Ik bedacht me dat er later nog wel een kans zou komen. Als ik me aan dat boek over tbs zou zetten.

Wanneer de eerste bastonen van de door hemzelf gemixte versie van 'Human Heart' van Coldplay door de zes speakers van de kleine huiskamer schallen, begint grasparkiet Poetin op zijn schouder te tjlpen en verschijnt er een gelukzalige uitdrukking op zijn gezicht. Een die moeilijk te rijmen is met de verhalen die Egbert me kort daarvoor heeft verteld.

Het verhaal van de 'Schrik van Groningen'. Zo werden hij en zijn maatje genoemd toen ze die stad in de jaren tachtig onveilig maakten.

Hij vertelde over het kindertehuis waar hij opgroeide waarover jaren later schokkende rapporten werden opgesteld. Zoveel slaag kreeg-ie dat hij geen fysieke pijn meer voelt. De vernederingen zijn tot op de dag van vandaag een open wond.

Het verhaal bang voor het leven te zijn, maar geen doodsan angst te kennen. Letterlijk. In de tijd dat hij gebruikte en zijn haar nog blond was en tot op de schouders viel, ging Egbert met blote vuisten een compleet arrestatieteam te lijf. Als hij in blinde razernij ontstak dan klapte hij erop. En dat gebeurde vaak: iemand hoefde hem maar raar aan te kijken of een van zijn vrienden te beledigen en hij werd weer met bebloede vuisten wakker.

Meermaals ging hij recht op een mes of getrokken pistool af – en in dat ene moment, als de tegenstander verrast was dat Egbert niet schrok en zijn opponent even aarzelde, sloeg hij toe en lag het wapen alweer op de grond. Dan waren de rollen omgedraaid en moest zijn tegenstander rennen voor zijn leven.

Al ging dat ook weleens mis, getuige de littekens op zijn buik, links en rechts van zijn navel, net niet diep genoeg om de darmen te perforeren. Of het litteken van een flinke jaap op zijn inmiddels grotendeels kale schedel. Een schampschot. De agent was er zelf meer van geschrokken dan Egbert. Hij moest

gehecht worden, maar niemand die het aandurfde om hem naar de eerste hulp te brengen.

Wat Egbert ook had uitgevreten en in welke cel hij ook zat, de agenten en bewakers mochten hem wel. Hij was anders dan de meeste criminelen die ze oppakten. Was de strijd gestreden, dan gaf hij ruiterlijk zijn daden toe, bagatelliseerde hij niets en onderging hij de straf gelaten. Alsof hij blij was even van straat te zijn waar hij nog meer schade kon berokkenen. Want dat hij dat ging doen was wel duidelijk. Op de politiebureaus was iedereen ervan overtuigd dat het een kwestie van tijd was voordat Egbert iemand fataal letsel zou toebrengen of ze hem zelf van straat konden rapen.

Hij vertelde me nog een ander verhaal. Dat hij de rechter om een tbs-behandeling had gevraagd, waarna zijn advocaat zich naar hem toedraaide en hem voor gek verklaarde. ‘Egbert, weet jij wel hoelang dat kan duren?’

Dat weet hij inmiddels: ruim dertig jaar, zijn halve leven, en we tellen nog altijd door want Egbert is nog niet klaar voor de buitenwereld.

Een verspild leven? Niet als de stem van Chris Martin – ‘*Boys don’t cry, boys keep it all inside*’ – door het flatje schalt en Poetin verschrikt opvliegt.

Lees verder op pagina 28